

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

241

Przestrzeń a rozwój

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Dybała

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Florian Kuźnik, Janusz Słodczyk, Zygmunt Szymła,
Eugeniusz Wojciechowski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Publikacja została sfinansowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-272-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów, regionów i obszarów metropolitalnych

Patrycja Brańka: Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego w oczach przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w świetle badań ankietowych).....	15
Adam Dąbrowski: Kierunki europejskiej polityki regionalnej – wybrane problemy	30
Piotr Hajduga: Dolnośląskie specjalne strefy ekonomiczne jako miejsce prowadzenia działalności gospodarczej w świetle ocen przedsiębiorców – wyniki badania empirycznego	41
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Struktury klastrowe w gospodarce przestrzennej – wybrane korzyści i problemy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej	56
Petr Hlaváček: The classification of analytical and management qualitative frameworks for municipal and regional development	65
Stanisław Korenik: Nowe zjawiska występujące w rozwoju aktywizujących się regionów.....	76
Anna Mempel-Śnieżyk: Uwarunkowania funkcjonowania powiązań sieciowych w województwie dolnośląskim	85
Katarzyna Miszczak: Partnerstwo publiczno-prywatne w regionach przygranicznych Polski, Czech i Niemiec – szanse i zagrożenia	105
Monika Musiał-Malago: Polaryzacja strukturalna Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.....	120
Małgorzata Rogowska: Znaczenie miast w polityce regionalnej Unii Europejskiej.....	133
Dorota Rynio: Rozwój społeczno-gospodarczy ośrodka wzrostu w okresie kryzysu gospodarki światowej.....	140
Miloslav Šašek: Development of population in the Czech Republic after 1989	150
Piotr Serafin: Stan i zmiany zagospodarowania przestrzeni wsi w strefie podmiejskiej województwa małopolskiego na przykładzie gmin Niepołomice i Wieliczka	162
Kazimiera Wilk: Sytuacja demograficzna w Federacji Rosyjskiej w latach 1990-2009	180

Arkadiusz Przybyłka: Narodowy Fundusz Zdrowia jako główny organizator usług zdrowotnych w Polsce	190
Justyna Anders: Rola władz publicznych w stymulowaniu partycypacji obywateli w procesach <i>governance</i> – doświadczenia międzynarodowe i wnioski dla Polski.....	200
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Możliwości rozwoju obszarów metropolitalnych w nowych uwarunkowaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego.....	212
Andrzej Rączaszek: Procesy rozwojowe największych polskich miast w okresie transformacji.....	224

Część 2. Społeczne, gospodarcze i środowiskowe problemy rozwoju lokalnego

Jacek Chądzyński: Władza lokalna a rynek – pomiędzy współpracą a konkurencją.....	241
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju.....	252
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Partycypacja społeczna – przymus czy rzeczywista potrzeba?.....	262
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Zadowolenie z miejsca zamieszkania – ocena mieszkańców i władz lokalnych na przykładzie Głowna	277
Andrzej Łuczyszyn: Lokalna przestrzeń publiczna w gospodarce kreatywnej	290
Magdalena Pięta-Kanurska: Związki kultury i ekonomii oraz ich wpływ na rozwój miasta.....	301
Joost Platje: Local governance's capacity to direct its own path of sustainable development.....	310
Andrzej Raszkowski: Nowe trendy w marketingu miejsc.....	319
Anna Batko: Administracja publiczna jako stymulator zmian w turystyce miasta – na przykładzie Krakowa w latach 1989-2006	328
Piotr Ruczkowski: Ewidencja ludności – nowe zasady meldunkowe	340

Część 3. Innowacyjność i przedsiębiorczość a rozwój

Niki Derlukiewicz: Unia innowacji jako sposób na zwiększenie innowacyjności gospodarki europejskiej.....	355
Dariusz Głuszcuk: Finansowanie działalności innowacyjnej – źródła i bariery w przekroju regionów Polski (NTS-2).....	366

Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polsko-czeska współpraca transgraniczna małych i średnich przedsiębiorstw	377
Anna Korombel: Najczęściej popełniane błędy podczas wdrażania zintegrowanego zarządzania ryzykiem (ERM) w polskich przedsiębiorstwach	388
Kamil Wiśniewski: Systemowe zarządzanie wiedzą w ujęciu teoretycznym i praktycznym	396
Paweł Dziekański, Jan Puchala: Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny na przykładzie powiatu limanowskiego	405
Jerzy Wąchol: Rola państwa i jego interesariuszy we władztwie korporacyjnym w okresie wychodzenia ze spowolnienia gospodarczego i kryzysu ...	417
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Wybrane problemy inwestowania w rzeczowe aktywa trwałe (na przykładzie uczelni publicznych w Polsce).....	427
Agnieszka Izabela Baruk: Specyfika działań motywujących stosowanych wobec polskich pracowników.....	437
Monika Stelmaszczyk: Właściciel małego przedsiębiorstwa menedżerem zorientowanym na kulturę – wyzwania i perspektywy	447
Barbara Batko: Wpływ jakości informacji publicznej na minimalizację ryzyka podejmowania decyzji na rynku pracy	455

Część 4. Wybrane problemy planowania przestrzennego

Oğuz Özbek: Central planning of development through etatism in Turkey: the state planning organisation	467
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny jako nowy podmiot polityki przestrzennej	474
Aleksandra Koźlak: Modelowe ujęcie transportu w planowaniu przestrzennym	489
Anna Kamińska: Rola ewaluacji w zarządzaniu procesem rewitalizacji przestrzeni miejskiej	502

Część 5. Zagadnienia różne

Hubert Kaczmarczyk: Właściwe zadania państwa w ujęciu F.A. von Hayeka	513
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Transfery fiskalne a przeciwdziałanie szokom asymetrycznym w ramach Unii Gospodarczo-Walutowej w Europie ..	522
Adam Peszko: Krytyka liberalnej doktryny lat 90. i nowe nurty w ekonomii pierwszej dekady XXI wieku.....	532
Andrzej Adamczyk: Incydentalna kontrola rozporządzeń przez sądy.....	543

Summaries

Patrycja Brańka: Investment attractiveness of Małopolska voivodeship in opinion of foreign capital enterprises (in the light of survey results).....	29
Adam Dąbrowski: Directions of European Regional Policy – selected problems.....	40
Piotr Hajduga: Special economic zones in Lower Silesia as a business place in the light of assessments of entrepreneurs – results of empirical research	55
Krzystian Heffner, Brygida Klemens: Cluster structures in spatial economy – chosen benefits and problems of development on the local and regional scale	64
Petr Hlaváček: Klasyfikacja analitycznych i zarządczych ram kwalifikacyjnych w rozwoju gmin i regionów	75
Stanisław Korenik: New phenomena occurring in the development of activating regions	84
Anna Mempel-Śnieżyk: Conditions of functioning of the network relations in Lower Silesia Voivodeship	104
Katarzyna Miszczak: Public-Private Partnership in the border regions of Poland, the Czech Republic and Germany – opportunities and threats.....	119
Monika Musiał-Malago: Structural polarization of Cracow Metropolitan Area.....	132
Małgorzata Rogowska: The importance of cities in the European Union's regional policy	139
Dorota Rynio: Social-economic development of growth center in the time of worldwide economy crisis	149
Miloslav Šašek: Rozwój populacji w Czechach po roku 1989	161
Piotr Serafin: Spatial planning of rural areas in the suburbs of Małopolska: state and changes – the case of Wieliczka and Niepołomice.....	179
Kazimiera Wilk: The demographic situation in the Russian Federation in the years 1990-2009.....	189
Arkadiusz Przybyłka: The National Health Fund as the main organizer of health services in Poland	199
Justyna Anders: The role of public authorities in promoting civic participation in processes of <i>governance</i> – application of international practices in the Polish context.....	211
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Development opportunities of metropolitan areas in the new financial circumstances of local government units	223
Andrzej Rączaszek: Development processes in the biggest Polish cities in the transformation period.....	237

Jacek Chądryński: Local government and market – between cooperation and competition	251
Eleonora Gonda-Soroczyńska: The condition of the natural environment in the development of a spa town – the case of Czerniawa-Zdrój	261
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Social participation – obligation or real need?	276
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Satisfaction with the place of residence – evaluation of place and local authorities as on the example of Głowno.....	289
Andrzej Łuczyszyn: Local public space in creative economy.....	300
Magdalena Pięta-Kanurska: The relationship between culture and economics and their impact on urban development	309
Joost Platje: Zdolność samorządu terytorialnego do kierowania własną ścieżką rozwoju zrównoważonego	318
Andrzej Raszkowski: New trends in place marketing	327
Anna Batko: Public administration as a stimulator of changes in city tourism – based on Cracow between the years 1989 and 2006	339
Piotr Ruczkowski: Population registration – the new residence regulations..	351
Niki Derlukiewicz: Innovation Union as a way to increase the innovation in European economy	365
Dariusz Głuszczyk: Financing innovation activities – sources and barriers with regard to regions in Poland (NTS-2)	376
Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polish-Czech border cooperation of small and medium-sized enterprises	387
Anna Korombel: The most common errors during the implementation of Enterprise Risk Management (ERM) in Polish enterprises	395
Kamil Wiśniewski: System knowledge management from theoretical and practical perspective	404
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Support of the enterprise by the territorial council on the example of Limanowski administrative district.....	416
Jerzy Wąchol: The role of the state and its stakeholders in corporate governance while getting out of the economic downturn and crisis.....	426
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Selected problems of investing in tangible fixed assets (as exemplified by public institutions of higher education)	435
Agnieszka Izabela Baruk: Essence of motivation activities used towards Polish employees	446
Monika Stelmaszczyk: Owner of small company as a culture-oriented manager – challenges and prospects	454
Barbara Batko: The impact of public information quality to minimize the decision making risk on the labour market.....	464

Oğuz Özbek: Centralne planowanie rozwoju przez etatyzm w Turcji: Państwowy Urząd Planowania	473
Kinga Wasilewska: Local self-government as a new subject of spatial policy.	488
Aleksandra Koźlak: Land-use/transport models in spatial planning.....	501
Anna Kamińska: The role of evaluation in the management of urban space revitalization process	510
Hubert Kaczmarczyk: Appropriate tasks of the state in terms of F.A. von Hayek.....	521
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Fiscal transfers as asymmetric shocks absorption mechanisms in the European Monetary Union.....	531
Adam Peszko: Criticism of neoclassic doctrine of the 90s and new currents of economics in the first decade of the XXI century.....	542
Andrzej Adamczyk: The right of courts to refuse incidentally to apply regulations.....	557

Piotr Serafin

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

STAN I ZMIANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENI WSI W STREFIE PODMIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO NA PRZYKŁADZIE GMIN NIEPOŁOMICIE I WIELICZKA

Streszczenie: Postępujące zmiany w obszarach wiejskich powodują występowanie konfliktów pomiędzy rolnictwem, budownictwem mieszkaniowym, usługami i przemysłem. Celem artykułu jest analiza zmian i ich przyczyn, zachodzących w przestrzeni wsi podmiejskiej. Za obszar badawczy posłużyły obszary wiejskie dwóch sąsiadujących gmin miejsko-wiejskich: Niepołomic i Wieliczki, znajdujących się w najbliższym sąsiedztwie Krakowa, zaliczanych do tzw. Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

Słowa kluczowe: zagospodarowanie przestrzenne, obszary wiejskie, strefa podmiejska.

1. Wstęp

Obszary wiejskie zdefiniowane przez GUS jako tereny, które leżą poza granicami administracyjnymi miast, zajmują ponad 93% obszaru Polski. W skali europejskiej charakteryzują się one wyższym udziałem zamieszkującej je ludności, tj. 60%, podczas gdy w kraju wskaźnik ten sięga 38,8% ogółu ludności. Dwie trzecie powierzchni stanowi krajobraz ukształtowany pierwotnie przez podstawową i jednocześnie tradycyjną działalność rolniczą. Jednak wyraźnie dają się zaobserwować zmiany zachodzące w przestrzeni wsi, kształtowane przez realizowane inwestycje infrastrukturalne, rozwój istniejących i pojawianie się nowych usług oraz zmiany charakteru zabudowy wiejskiej. Można wskazać postępujące przekształcenia funkcjonalne wsi, czego przykładem są tereny o dominującej funkcji rolniczej, gdzie tworzone są duże, monokulturowe gospodarstwa, postępuje rozpraszanie zabudowy i odczuwalna jest presja ze strony rynku.

Charakterystyczne przykłady ewolucyjnych zmian dotyczą przede wszystkim stref podmiejskich w otoczeniu dużych aglomeracji. Zachodzi tu koncentracja przeobrażeń związanych nie tylko z budownictwem mieszkaniowym, usługowo-przemysłowym, wywoływaną przez nie dysharmonią przestrzenną krajobrazu i chaosem architektonicznym, ale również zmiany w strukturze demograficznej ludności i mi-

gracje wzmacniające zmiany w strukturze przestrzennej wsi. Stąd na tle zachodzącej tzw. cichej rewolucji na polskiej wsi ważne jest określenie stanu oraz zdiagnozowanie przyczyn zmian zachodzących w dotychczasowym ładzie przestrzeni wiejskiej pod wpływem mieszkańców i ich działalności gospodarczej, co zostało przyjęte za cel artykułu. Za obszar badawczy posłużyły obszary wiejskie dwóch sąsiadujących gmin miejsko-wiejskich: Niepołomic i Wieliczki, znajdujących się w najbliższym sąsiedztwie Krakowa, zaliczanych do tzw. Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

2. Ład przestrzenny obszarów wiejskich

Każda samorządowa jednostka gminna podejmuje i realizuje wiele zadań własnych, określonych w ustawie o samorządzie gminnym, które mają zaspokajać zbiorowe potrzeby społeczności lokalnej. Wśród 20 zadań wymienionych w 7. artykule tej ustawy w pierwszej kolejności zdefiniowana została potrzeba odpowiedzialności wóldarzy gminy za ład przestrzenny, gospodarkę nieruchomościami, ochronę środowiska i przyrody oraz gospodarkę wodną¹. Wprowadzane przez mieszkańców do otoczenia nowe elementy szeroko rozumianej infrastruktury zyskują lokalizację oraz charakterystyczne cechy, wywołując nowe relacje z istniejącymi w przestrzeni elementami sąsiadującymi. Problem tkwi w tym, czy relacje te przyczynią się do integrowania przestrzeni, czy też będą ją dezintegrowały.

Termin „ład przestrzenny” został zdefiniowany m.in. w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, gdzie oznacza on „takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne”². Dla zachowania estetyki krajobrazu na obszarach wiejskich istotna staje się dbałość o optymalne zarządzanie przestrzenią, co łączy się z możliwie bezkonfliktowym rozmieszczeniem funkcji gospodarczych występujących struktur pionowych (np. dobór wysokości sytuowanych obiektów) i poziomych (np. struktury użytkowania ziemi). Kształtowanie spójnej i funkcjonalnej przestrzeni, uwzględniającej potrzeby społeczne, gospodarcze, kulturowe i przyrodnicze, jest trudnym i odpowiedzialnym zadaniem, a w celu uzyskania efektu długoterminowego często wymagającym dysponowania projekcją docelowego zrównoważonego otoczenia człowieka. Dla utrzymania ładu w przestrzeni gminy ważne jest opracowywanie podstawowych dokumentów strategicznych, takich jak strategie rozwoju oraz plany zagospodarowania przestrzennego, które nakreślają ogólne ramy działalności człowieka w społeczności lokalnej i jego oddziaływania na przestrzeń. Warto zauważyć, że zadanie utrzymania ładu przestrzennego w środowisku lokalnym odnosi się zarówno do przestrzeni zamieszkałej przez człowieka i zurbanizowanej, jak również do środowiska naturalnego oraz wynika nie

¹ Art. 7 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, DzU 2001, nr 142, poz. 1591.

² Art. 2 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, DzU 2003, nr 80, poz. 717.

tylko z dobrej woli mieszkańców, ale znajduje oparcie w dokumentach wyższego rzędu, obejmujących zasięgiem tak regiony, jak i całe terytorium Polski. Nie w każdym też przypadku termin „ład przestrzenny” stosowany w praktyce dotyczy całej przestrzeni, czego przykładem może być odnoszenie tego terminu na Słowacji wyłącznie do terenów zabudowanych.

3. Charakterystyka obszaru badawczego

Wybrane do badań jednostki sąsiadują administracyjnie z sobą oraz ze wschodnią częścią Krakowa (rys. 1) i znajdują się na obszarze powiatu wielickiego. Typy funkcjonalne obszarów wiejskich w województwie wykazują znaczne zróżnicowanie – od obszarów wybitnie rolniczych do urbanizowanych – i wypełniają różnorodne funkcje. Badane gminy zaliczane są do obszaru urbanizowanego wielofunkcyjnego (Wieliczka) oraz urbanizowanego przejściowego (Niepołomice)³.

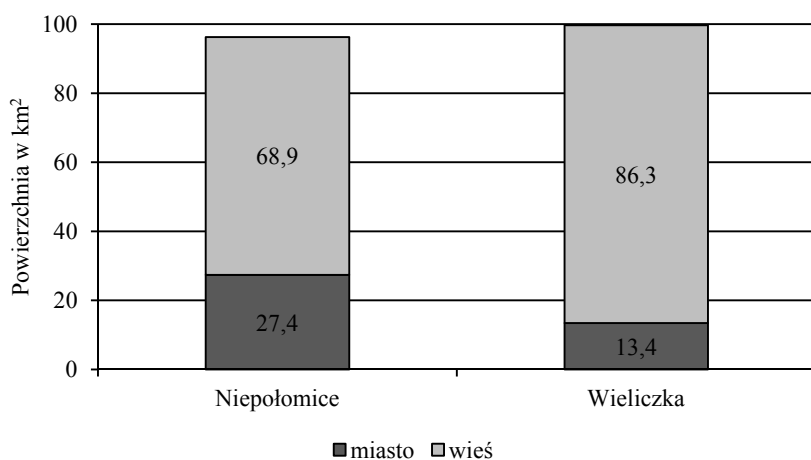
Rys. 1. Położenie gmin miejsko-wiejskich Niepołomice i Wieliczka

Źródło: opracowanie własne.

Charakteryzują się spełnianiem zróżnicowanych funkcji, m.in. takich jak mieszkalnictwo, usługi, handel, rolnictwo, przemysł, rekreacja. Zlokalizowane są w równoleżnikowo biegnącym przez województwo korytarzu transportowym o znaczeniu

³ *Ocena wpływu instrumentów polityki spójności oraz wspólnej polityki rolnej na rozwój społeczny i gospodarczy obszarów wiejskich w województwie małopolskim*, red. J. Bański, PAN, IGiPZ, Warszawa 2009, s. 17.

międzynarodowym, ciągnącym się od granicy z Niemcami do granicy z Ukrainą. Tworzy go budowana autostrada A4, droga krajowa nr 4 oraz linia kolejowa E30. Gmina Niepołomice położona jest na północno-zachodnim skraju Puszczy Niepołomickiej. Geograficznie południowo-wschodnia jej część znajduje się w obszarze Pogórza Bocheńskiego, a miasto i sołectwa północno-wschodniej części zlokalizowane są na równinnym terenie Niziny Nadwiślańskiej, przy czym obydwa wymienione mezoregiony zaliczane są do Kotliny Sandomierskiej⁴. Ukształtowanie powierzchni gminy Wieliczka jest znacznie bardziej zróżnicowane, co wynika z lokalizacji na pograniczu Niziny Nadwiślańskiej (północna część gminy), Pogórza Bocheńskiego (północno-wschodnia) i Pogórza Wielickiego (południowa), zaliczanego do Pogórza Zachodniobeskidzkiego⁵. Jej obszar rozciąga się na osi północ-południe.

Rys. 2. Powierzchnia gmin miejsko-wiejskich Niepołomice i Wieliczka w 2010 r.

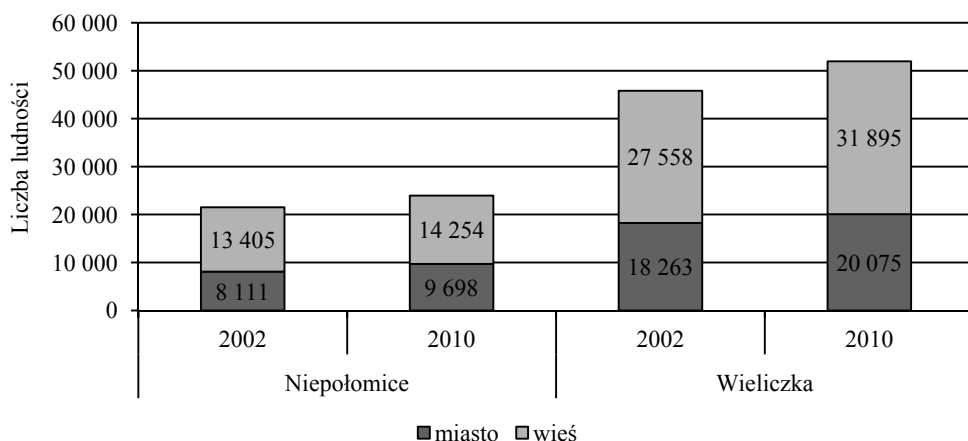
Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS.

Powierzchniowo gminy są do siebie zbliżone – terytorium gminy Niepołomice liczy ok. 96,3 km², a Wieliczki 99,7 km² (rys. 2). Na 182 gminy pozycjonuje to jednostki badawcze odpowiednio na 57. i 54. miejscu w województwie. Część wiejska stanowi 71,5% terenu gminy Niepołomice, która administracyjnie dzieli się na 12 sołectw. Znacznie więcej sołectw (aż 29) znajduje się na obszarze wiejskim Wieliczki, największej gminy powiatu wielickiego, zajmującego 86,5% powierzchni gminy.

Gminy różnią się od siebie potencjałem ludnościowym (rys. 3) i niektórymi zachodzącymi obecnie procesami demograficznymi. Wieliczka ludnościowo jest 4. gminą w województwie, plasując się bezpośrednio za największymi miastami: Kra-

⁴ J. Kondracki, *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, PWN, Warszawa 1994, s. 233.

⁵ Tamże, s. 242.

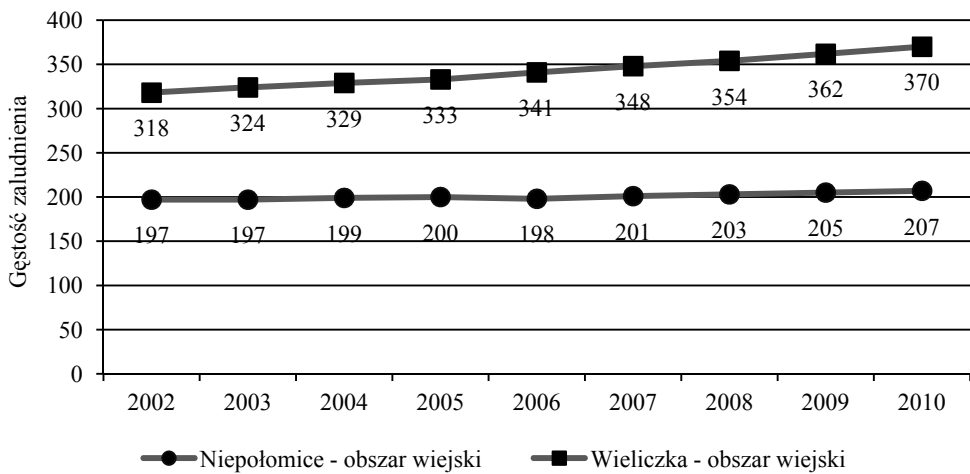
Rys. 3. Liczba ludności gmin miejsko-wiejskich Niepołomice i Wieliczka w latach 2002 i 2010

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS.

kowem, Tarnowem i Nowym Sączem. Zamieszkuje ją ok. 51,9 tys. mieszkańców (wzrost w stosunku do 2002 r. o 13,4%), z czego na obszary wiejskie przypada 61,4%. Udział tej grupy ludności powoli się zwiększa – od 2002 r. nastąpił przyrost o 1,3 punktu procentowego. Populacja gminy Niepołomice również przyrasta – w ciągu 8 lat (2002-2010) zwiększyła się o 11,3%. Jednak biorąc pod uwagę proporcje między liczbą mieszkańców obszaru miasta i wsi, da się zauważyć odmienną niż w sąsiedniej gminie tendencję: mimo że rzeczywista liczba ludności zamieszkującej wieś w otoczeniu Niepołomic w 2010 r. wzrosła w stosunku do 2002 r., to jej procentowy udział w całości populacji spadł z 62,3 do 59,5%.

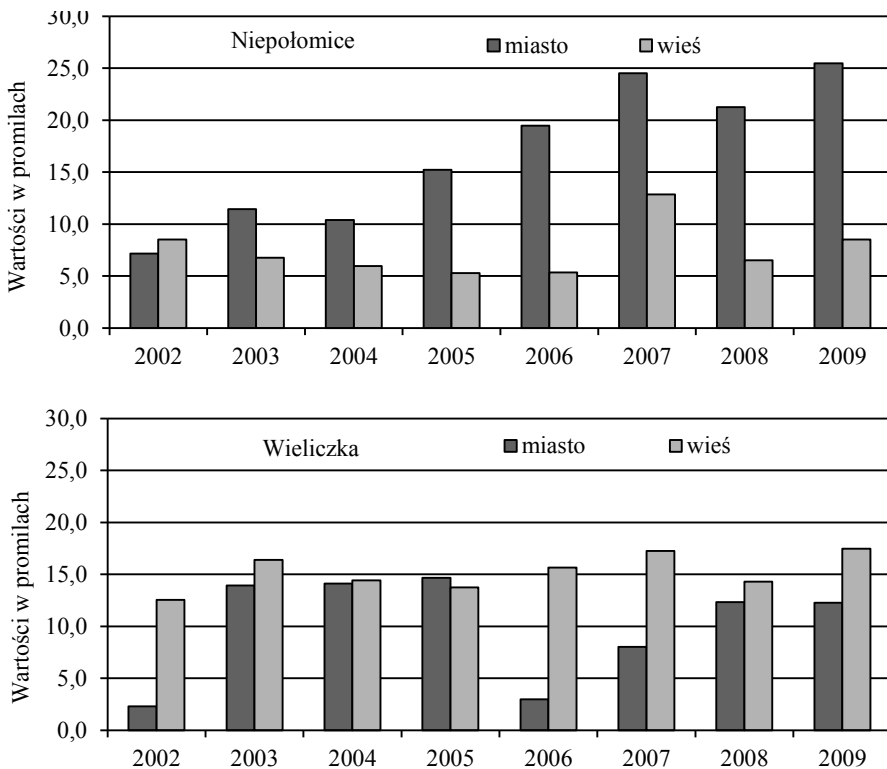
Obserwowane przyrosty gęstości zaludnienia świadczą o nasilającym się procesie suburbanizacji, czego dowodem jest zwiększanie się liczby mieszkańców w gminach sąsiadujących bezpośrednio z Krakowem. Widoczne są jednak różnice w przypadku analizy wskaźnika gęstości zaludnienia badanych gmin. Obydwie gminy odznaczają się wyższą gęstością zaludnienia obszarów wiejskich od średniej zarówno krajowej (51 osób/km²), jak i wojewódzkiej (124 osoby/km²) (rys. 4), jednak tempo zwiększania się gęstości ludności wsi jest wyższe w przypadku Wieliczki. Pośrednio wynika to ze zróżnicowanego charakteru migracji na obszary podmiejskie Krakowa.

Aglomeracja krakowska odznacza się dodatnim bilansem migracji, gminy są obszarami napływu ludności, jednak procesy obserwowane za pomocą salda migracji różnicują obydwie jednostki (rys. 5). W gminie Wieliczka w latach 2002-2010 dodatnie saldo ludności na obszarach wiejskich było wyższe niż w mieście. Nieco inaczej jest w Niepołomicach, gdzie wyższą dynamiką dodatniego salda migracji odznaczał się teren miasta. Pośrednio wynika to z charakteru miast w gminach.

Rys. 4. Zmiany gęstości zaludnienia gmin miejsko-wiejskich Niepołomice i Wieliczka w okresie 2002-2010

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS.

Rys. 5. Saldo migracji na terenie gmin miejsko-wiejskich Niepołomice i Wieliczka w okresie 2002-2009

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS.

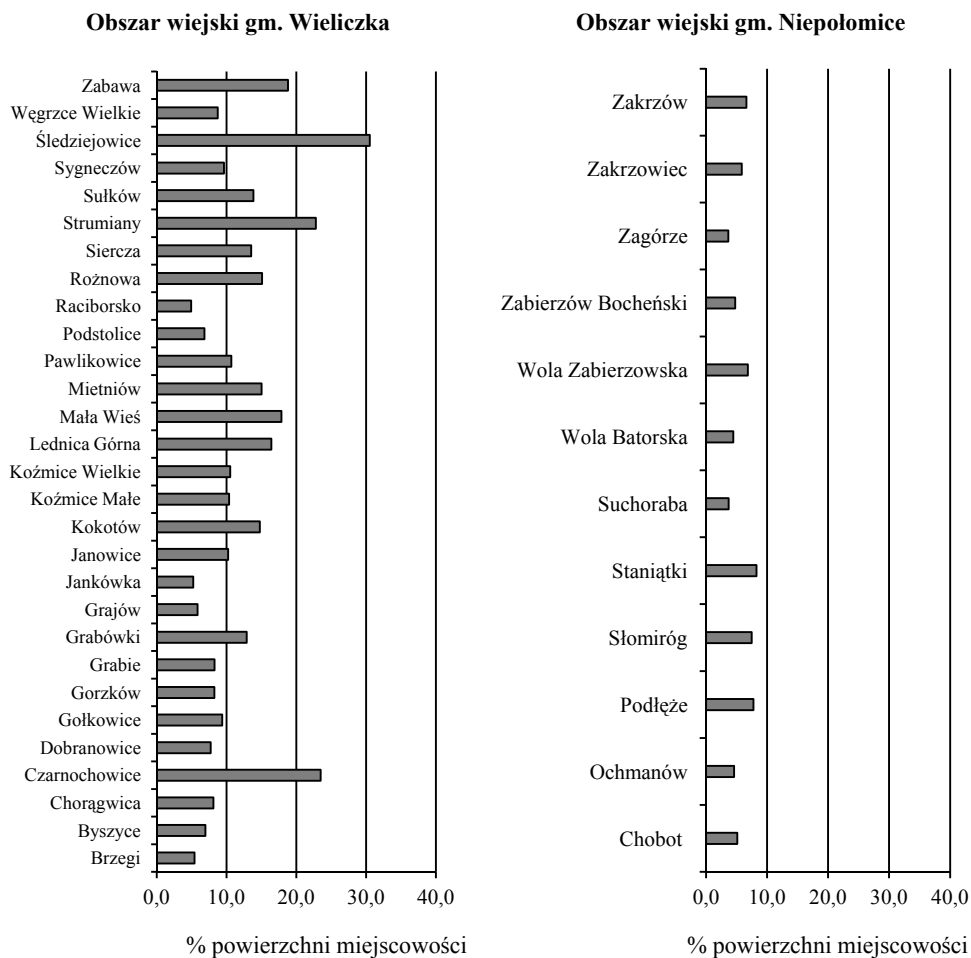
Niepołomice są miastem przyciągającym na stałe ludność z uwagi na większe możliwości prowadzenia kooperacyjnej działalności gospodarczej, a także znalezienia zatrudnienia w licznych przedsiębiorstwach zlokalizowanych w „strefie niepołomickiej”. W przypadku Wieliczki, w której nie ma zbyt wielu miejsc pracy, ludność osiedla się w jej wiejskim otoczeniu ze względu na dobre skomunikowanie z metropolią i nieco niższe ceny gruntów budowlanych w stosunku do północnej i zachodniej części Krakowa.

4. Analiza stanu zagospodarowania badanej przestrzeni i jej zmiany

Dla analizy zmian w przestrzeni obszarów wsi podmiejskiej istotne jest określenie stanu charakterystycznych elementów tej przestrzeni badanych jednostek. Kolejno zaprezentowane zostały tereny: mieszkaniowe, przemysłowe, gruntów ornych, lasów, łąk i pastwisk, dróg, wypoczynkowo-rekreacyjne oraz stan pokrycia planami przestrzennego zagospodarowania obszarów wiejskich Niepołomic i Wieliczki.

W przypadku terenów mieszkaniowych cechą charakterystyczną i jednocześnie wspólną dla obydwu jednostek jest częsta koncentracja zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej wzdłuż przecinających te tereny dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Aktualny stan zajęcia przestrzeni badanych gmin pod tereny mieszkaniowe prezentuje rysunek 6. Obszary położone na północ od miasta Wieliczka, wciśnięte między granicę administracyjną Krakowa a linię kolejową E30 i autostradę A4 oraz zlokalizowane pierścieniowo po południowej stronie miasta, blisko jego granicy, odznaczają się zwartą zabudową (Kokotów, Czarnochowice, Śledziejowice, Strumiany, Węgrzce Wielkie, Siercza, Rożnowa, Zabawa), która jest sukcesywnie dogęszczana. Na dawnych polach ornych terenów wokół Wieliczki i Niepołomic, po przekwalifikowaniu gruntów na cele budowlane, inwestorzy prywatni stawiają domy jednorodzinne, a deweloperzy osiedla składające się z kilku, kilkunastu domów jednorodzinnych. Nowym zjawiskiem jest pojawianie się, na razie nielicznych, zwartych zespołów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i szeregowej, chociaż w przypadku gminy Niepołomice (w miejscowościach: Wola Batorska, Zabierzów Bocheński i Wola Zabierzowska) jest ona związana z wcześniej funkcjonującymi tu formami własnościowymi rolnictwa. Na terenach peryferyjnych powstają przysiółki, będące nowymi obszarami inwestycji budownictwa mieszkaniowego. Obszary położone w większym oddaleniu od Niepołomic i Wieliczki mają wkomponowany w otoczenie, nawiązujący do form architektury tradycyjnej charakter zagrodowy. Istotnym problemem, który komplikuje prowadzenie budów, są uaktywniające się osuwiska, zlokalizowane głównie w południowej i wschodniej części gminy Wieliczka.

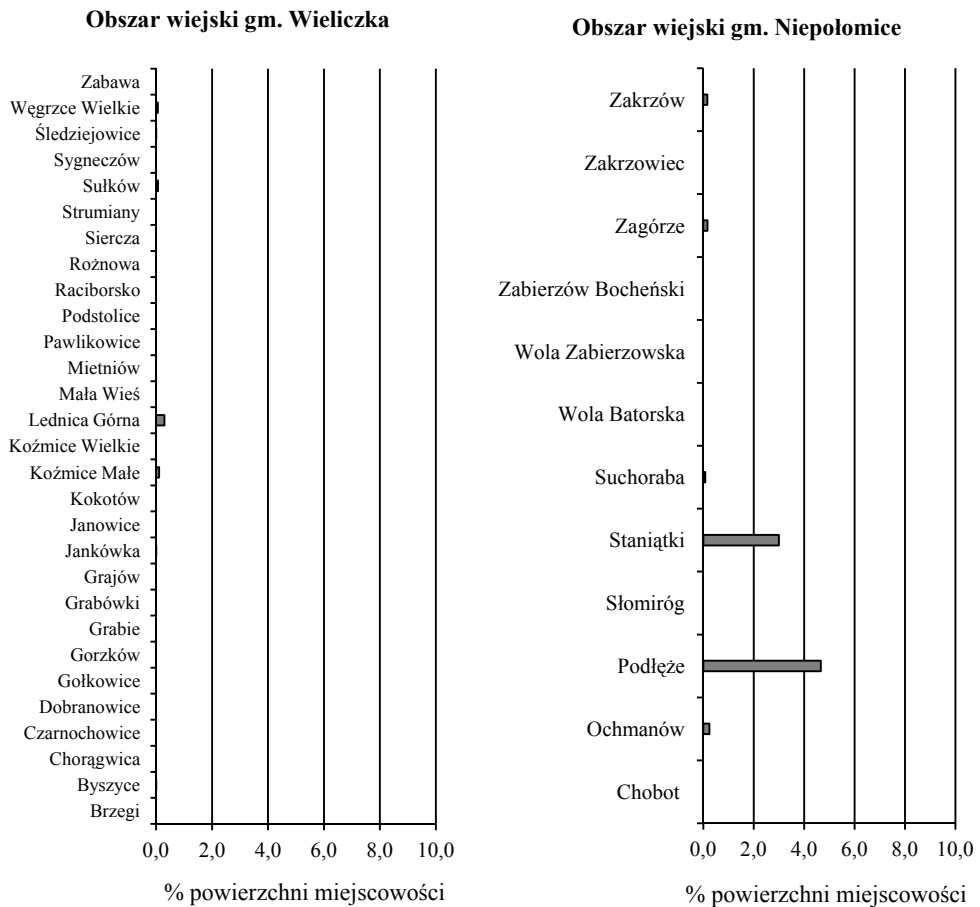
Badane obszary wiejskie charakteryzują się niskim udziałem gruntów zajętych na cele przemysłowe (rys. 7). Występują jednak między gminami istotne różnice.

Rys. 6. Tereny mieszkaniowe obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

Pod względem przemysłowym zdecydowanie lepiej zagospodarowaną gminą są Niepołomice, gdzie za przyczyną funkcji przemysłowych miasta uprzemysłowiły się również niektóre rejony wiejskie. Obszar miasta i tereny wiejskie są zaliczane do krakowskiej specjalnej strefy ekonomicznej. Zabudowa przemysłowa skupia się w zespołach, co obniża koszty związane z prowadzeniem niezbędnej dla nich infrastruktury oraz w mniejszym stopniu wywiera presję na otoczenie. Wyróżniają się tu przede wszystkim sołectwa: Podłęże, Staniątki, Ochmanów i Zakrzów (gm. Niepołomice) oraz Lednica Górna (gm. Wieliczka). W przypadku obszarów wiejskich gminy Wieliczka załączki terenów przemysłowych powstają w tworzonej dopiero

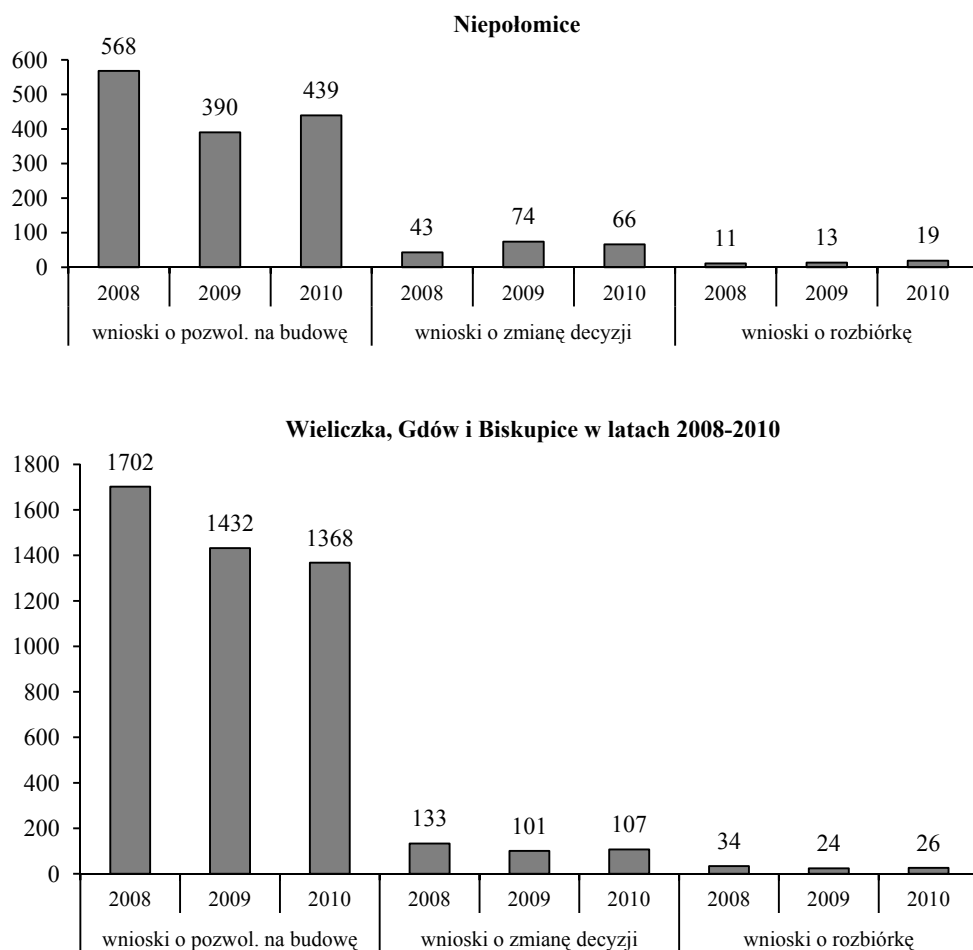

Rys. 7. Tereny przemysłowe obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

Wielickiej Strefie Aktywności Gospodarczej. Jest ona zlokalizowana pomiędzy obszarami strefy ekonomicznej w Niepołomicach i Krakowie. Rejon ten jest potencjalnie atrakcyjny dla inwestorów z uwagi na płaską powierzchnię oraz korzystną lokalizację ze względu na linię kolejową oraz budowane połączenie z autostradą A4 poprzez węzeł Rybitwy. Problemem jest rozdrobnienie gruntów oraz stosunki własnościowe. Pierwsze inwestycje na terenie Wielickiej Strefy Aktywności Gospodarczej powstały już w Kokotowie.

Ilustracją procesów, jakie zachodzą w obszarach mieszkaniowych i przemysłowych, mogą być zmiany w ruchu budowlanym, jaki odbywa się w badanych gminach (rys. 8).

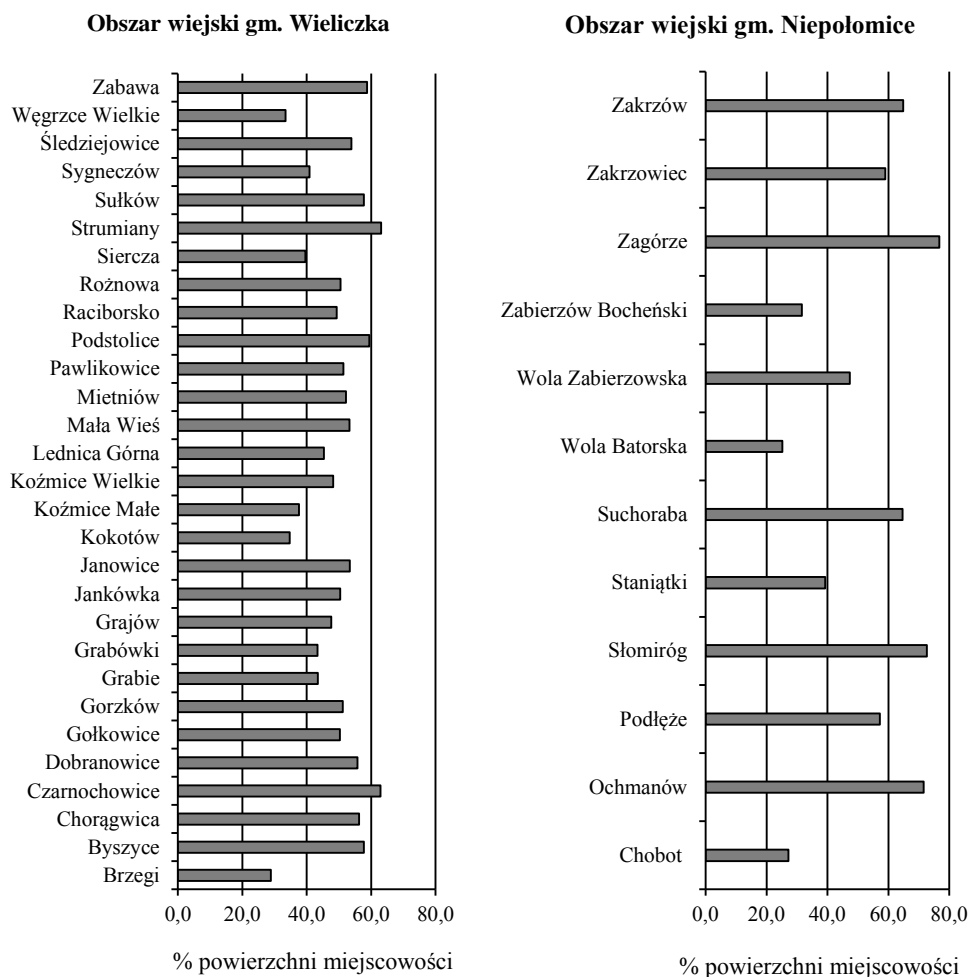

Rys. 8. Ruch budowlany w badanych gminach w latach 2008-2010

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Budownictwa i Gospodarki Nieruchomościami Powiatu Wielickiego.

Dane są zbierane w powiecie w trzech przekrojach terytorialnych, osobno dla Niepołomic, Kłaja oraz Wieliczki, Gdowa i Biskupic (łącznie). Interesujący jest spadek wydawanych pozwoleń na budowę, co może być wynikiem powolnego nasycania tej części strefy wpływu Krakowa ludnością napływową – mimo że presja na przekwalifikowanie gruntów ze strony właścicieli gruntów rolnych na władze gminy jest ogromna. W przypadku Niepołomic można obserwować podobne zjawisko dotyczące terenów miasta. Natomiast mieszkaniowy ruch budowlany przyciągają jeszcze mocno obszary wiejskie tej gminy, ale w strukturze wydawanych pozwoleń liczniejszą niż w przypadku Wieliczki grupę stanowią inwestorzy prowadzący działalność

gospodarczą. Śledząc w poszczególnych miesiącach liczbę wydawanych pozwoleń, da się zauważyć ich sezonowość – wzmożoną aktywność obserwuje się w pierwszym półroczu, głównie wiosną.

Rys. 9. Grunty orne obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

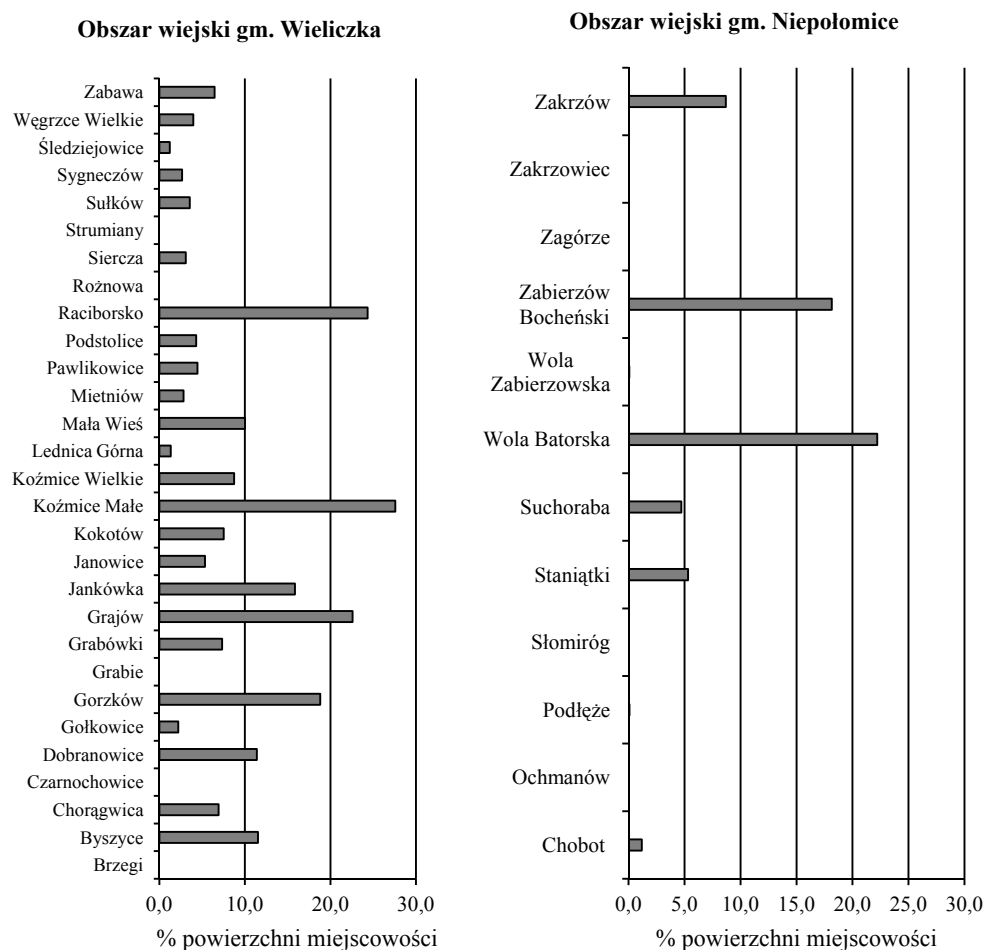
Gleby to charakterystyczny czynnik produkcyjny, który ulega powolnym zmianom. Wyróżniającą się cechą gleb badanych obszarów wiejskich jest ich zróżnicowanie pod względem gatunkowym, terytorialnym oraz typologicznym. W strukturze dominują gleby zwarte powstałe z glin oraz ilów fliszu karpackiego, a w dolinach rzecznych na osadach aluwialnych wytworzyły się urodzajne mady. Na stokach i w

rejonach wyżej położonych występują gleby brunatne, natomiast równiny i obniżenia terenu zaścielają mało urodzajne gleby pseudobielicowe. Problemem jest niska przeciętna powierzchnia indywidualnego gospodarstwa rolnego oraz duży udział działek rolniczych, czyli obszarów poniżej 1,0 ha. Duże rozdrobnienie gruntów, wadliwe ukształtowanie pól uprawnych, duża liczba działek rolnych i szachownicowy układ gospodarowanej ziemi nie sprzyjają intensyfikacji produkcji rolnej oraz rzutu ją na niewielką towarowość gospodarstw. Aktualny areal gruntów ornych, wykorzystywanych pod produkcję zbóż, roślin przemysłowych, pasz dla zwierząt i warzyw, prezentuje rysunek 9.

Obszary wiejskie w gminie Wieliczka wyróżnia dobre zainwestowanie w obiekty budowlane związane z produkcją rolną. Znaczący areal gruntów w tej gminie został sklasyfikowany jako zasób gleb kompleksu pszennego dobrego. W Niepołomicach dominują mady średnie i ciężkie. Mady należą do kompleksu pszennego dobrego, żytńskiego bardzo dobrego. Bodźcem zmian po akcesji Polski do UE jest zainteresowanie nabyciem ziemi, co przekłada się na wzrost jej cen. W 2009 r. rynkowa wartość ziemi liczona dla całego województwa była ponad dwukrotnie wyższa niż przed integracją.

Na ogół w obydwu przypadkach obserwuje się ogólną tendencję odchodzenia od rolniczego wykorzystywania gruntów na rzecz funkcji mieszkaniowej i usługowej. Aby w planie zagospodarowania terenu zmienić przeznaczenie gruntów rolnych wysokich klas na tereny budowlane, potrzebna jest decyzja Ministra Rolnictwa o zmianie przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze. W procedurze opracowania nowego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów w sąsiedztwie miasta Wieliczka mieszkańcy złożyli ponad 3000 wniosków o przekwalifikowanie gruntów rolnych na cele nierolnicze, m.in. pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, mieszkaniowo-usługowej, usługowej i produkcyjno-usługowej. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zakwestionował zgłoszoną zmianę przeznaczenia na cele nierolnicze łącznie ponad 1500 ha gruntów rolnych klas II-III. Obecnie sprawa jest w Sądzie Administracyjnym.

Lasy wypełniając liczne funkcje, podnoszą wartość ładu przestrzennego obszarów wiejskich. Powierzchnia zajęta pod kompleksy leśne nie jest duża i nie przekracza w żadnym z badanych sołectw wartości średniej krajowej. Dominującym gatunkiem jest sosna, której towarzyszą drzewa liściaste. Najwięcej lasów znajduje się na południu gminy Wieliczka, w okolicach wsi Grajów, Dobranowice i Koźmice. Nie są to jednak kompleksy naturalne, lecz w większości sztucznie zalesione. W przypadku gminy Niepołomice pozostałe fragmenty drzewostanu Puszczy Niepołomiczkiej tworzą formację naturalną i odznaczają się wysoką wartością przyrodniczą. W gminie wyższym zalesieniem odznaczają się sołectwa Zabierzów Bocheński i Wola Batorska. Południowa część puszczy zdominowana jest przez lasy sosnowe, północny fragment pokrywają lasy liściaste i nadrzeczne, a przecina go starorzecze Wisły. W dolinie Wisły, objętej ochroną „Natura 2000”, gnieździ się pactwo wodne,

Rys. 10. Lasy obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

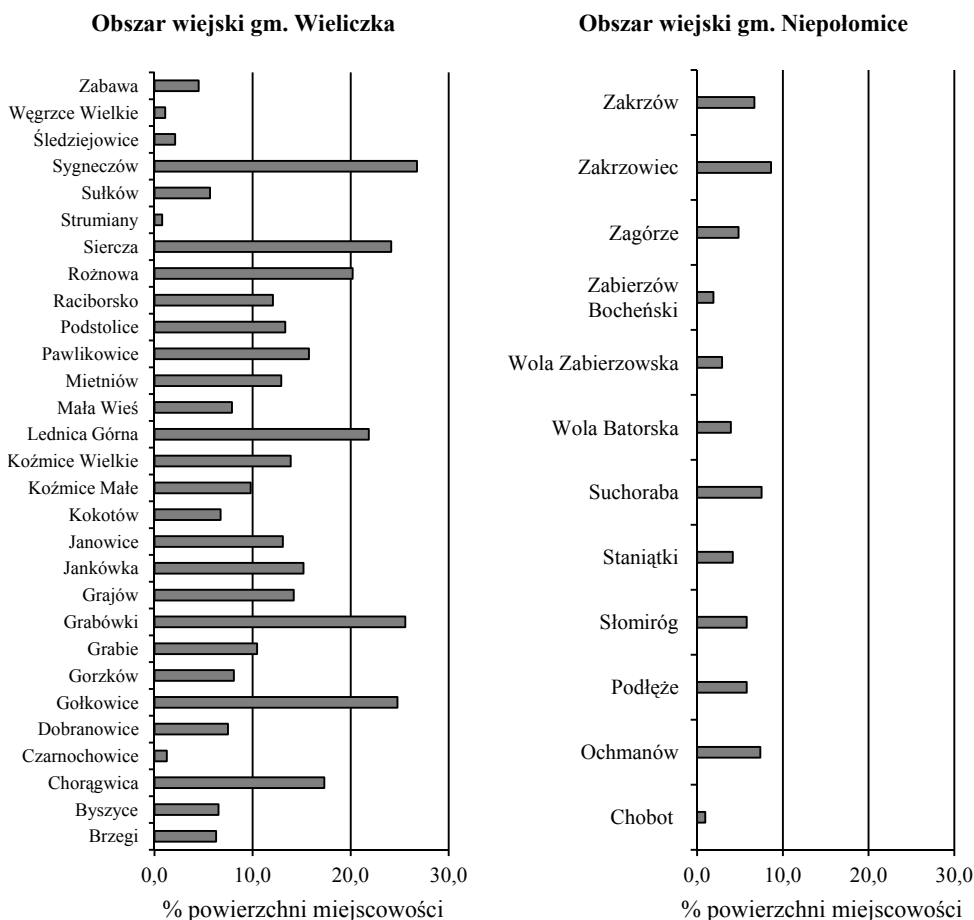
Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

m.in. czajka, bocian biały, bekas czy derkacz, gatunek umieszczony na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych.

Zasoby łąk i pastwisk na terenie wsi gminy Niepołomice są niewielkie (rys. 10) i w każdym z sołectw znacznie odbiegają od średniej wartości dla województwa małopolskiego – w jego strukturze gospodarowania ziemią stanowią one ok. 20,7% powierzchni. Natomiast licznie są spotykane w południowej części gminy Wieliczka, w Gołkowicach, Grabówkach, Lednicy Górnej, Sierczy i Sygneczowie, czyli w miejscowościach o większym nachyleniu stoków, gdzie występują gorsze warunki techniczne upraw. W obydwu gminach na obszarze teras zalewowych, przylegają-

cych do koryta Wisły, występują rzadkie, choć mocno przekształcone kompleksy mokrych łąk trzęślicowych.

W związku z postępującym budownictwem mieszkaniowym i usługowym zauważalne jest zwiększanie się długości dróg, zwłaszcza gminnych, chociaż obserwowany przyrost ich powierzchni jest niewielki. Stanowią one tkankę łączącą obszary wiejskie ze znajdującymi się w pobliżu miastami. Jednak w obecnym stanie prawnym trudno doszukać się systemowego ujęcia w planowaniu elementów systemu transportowego, co wynika przede wszystkim ze zdeintegrowanego systemu prawnego, skutkującego występowaniem różnych gestorów i podziałem ról w zarządzaniu systemem dróg na badanym terenie. Na rysunku 11. potwierdzenie znajduje

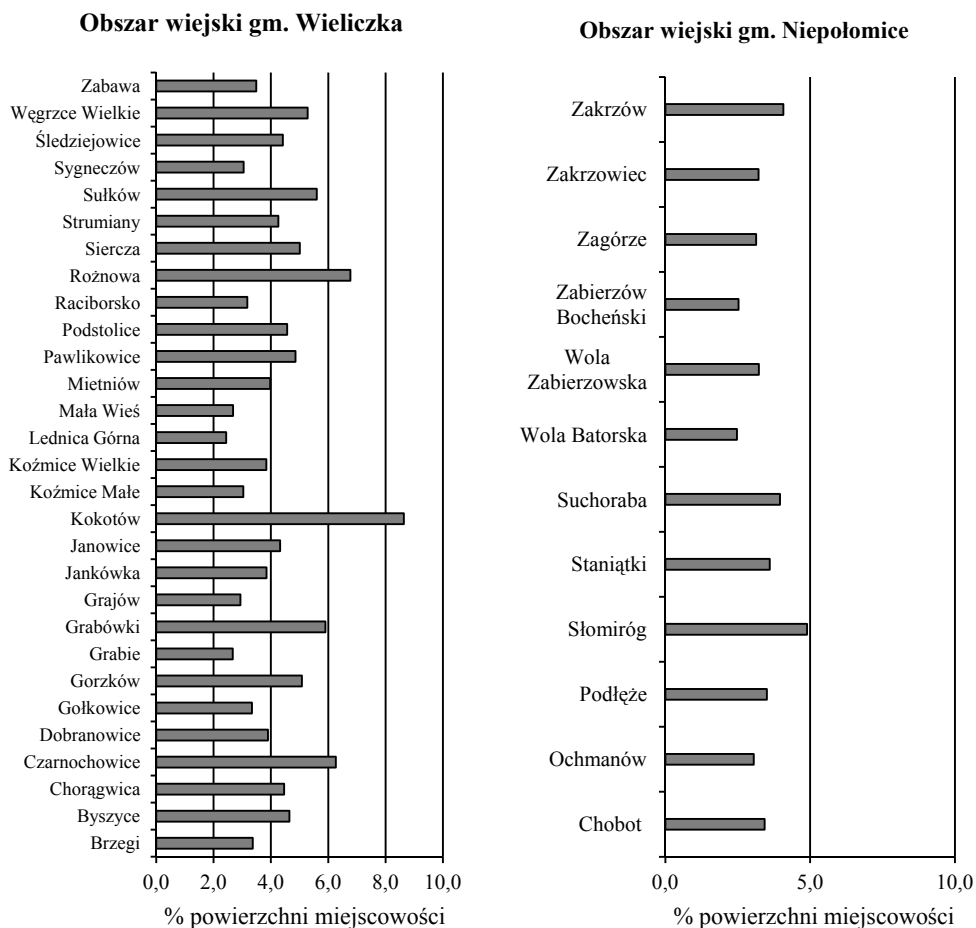

Rys. 11. Łąki i pastwiska obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

fakt występowania wyższego odsetka dróg na obszarach przylegających do metropolii w gminie Wieliczka. Problemem jest kolizja istniejących obszarów zabudowy mieszkaniowej z rozbudowywanym systemem dróg lokalnych oraz utrudnienia związane z coraz większym ruchem lokalnym na wąskich, często bez utwardzonych poboczy, drogach we wsiach.

Na uwagę zasługują znaczne powierzchnie obszarów wodnych znajdujące się w północnej części gminy Wieliczka, związane z wydobywaniem kruszywa przy Wiśle (sołectwa Grabie i Brzegi). Pojawiają się również nowe miejsca jego eksploatacji, co ma związek z dużym zapotrzebowaniem na piasek i żwir przy budowie m.in. autostrady.

Rys. 12. Drogi obszarów wiejskich gmin Niepołomice i Wieliczka w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych Wydziału Geodezji i Kartografii Starostwa Powiatowego w Wieliczce.

Wieś, na ogół kojarzona z nostalgiczną, spokojną atmosferą, ma zwykle dobre warunki do wypoczynku, nieco gorzej natomiast jest z zapleczem rekreacyjnym. Jest ono najczęściej związane z boiskami szkolnymi lub klubów sportowych LZS, przedszkolnymi placami zabaw, zachowanymi parkami podworskimi. Pomimo że mieszkańcy wsi często spędzają wolny czas w mieście, warto zwrócić uwagę, że zmienia się podejście do rekreacji, która łączy się z aktywnym wypoczynkiem i przyczynia do powstawania nowych, specjalnie przygotowanych obiektów na obszarach wiejskich. Przykładem są wyeksploatowane zwirowiska zagospodarowane pod rekreację i wędkowanie (Grabie), tory budowane dla quadów, samochodów i motocykli terenowych (Kokotów) czy pola do gry w paintball (Brzegi) lub golfa (Ochmanów).

5. Pokrycie terenu badań planami miejscowymi

Od momentu wejścia w życie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r. małopolskie gminy sukcesywnie wprowadzają plany miejscowe, które obecnie obejmują ponad 63% powierzchni województwa. Na przestrzeni ostatnich trzech lat w województwie widoczny jest znaczny postęp w dziedzinie planowania miejscowego. Gmina Wieliczka ma 4 obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, pokrywające 100% powierzchni gminy. Plan „A” dla miasta został uchwalony w 2010 r., plany dla obszarów wiejskich w strefach „B”, „C” i „D” w 2008 r. W 2007 r. uchwalono Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Wieliczka. Gmina Niepołomice ma 25 obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, których pokrycie sięga ok. 97% powierzchni gminy. Plany zagospodarowania przestrzennego

Tabela 1. Porównanie zainwestowanych terenów na obszarach gmin Niepołomice i Wieliczka

Lp.	Nazwa gminy	Powiat	Tereny zainwestowane wg Urban Atlas 2008	Powierzchnia terenów zainwestowanych i przeznaczonych do zainwestowania wg studiów uwarunkowań	Prognozowany przyrost terenów zainwestowanych		Udział terenów zainwestowanych w powierzchni gminy wg	
			ha	ha	ha	%	UA 2008 [1]	studium [2]
A	B	C	D	E	F = E-D	G = D/F	H	I
1	Niepołomice	wielicki	1 323,88	2 569,45	1 245,57	94,08	19,6	26,75
2	Wieliczka	wielicki	2 667,25	3 812,81	1 145,56	42,95	33,35	38,3

[1] UA 2008 – opracowany przez Europejską Agencję Środowiska Urban Atlas 2008

[2] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: *Urban Atlas 2008*, http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/urban-atlas/poland/pl003l_krakow.zip/at_download/file, dostęp: 10.05.2011.

dla terenu miasta oraz sołectw leżących w zachodniej i wschodniej części gminy pochodzą z lat 2005-2010, a obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego z 2010 r.

Ciekawy jest przykład porównania w badanych gminach zainwestowanych terenów według *Urban Atlas 2008* z terenami do zainwestowania zakładanymi w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego obydwu gmin.

Z danych zawartych w tabeli 1. wynika znaczący prognozowany przyrost terenów do zainwestowania, przy czym w gminie Niepołomice, w stosunku do Wieliczki, skala zjawiska jest dwukrotnie większa. Dostępność terenów pod inwestycje nie powinna się w tym przypadku wyczerpać w perspektywie co najmniej kilkudziesięciu lat.

6. Zakończenie

Największe zmiany w strukturze przestrzennej wsi zachodzą na obszarach wiejskich położonych w sąsiedztwie Krakowa i są one funkcją intensywności działalności gospodarczej i lokalizacji obszaru wiejskiego. Jednak przeobrażenia na badanym obszarze wiejskim powinny być lepiej kontrolowane. Władze gmin często znajdują się pod presją: z jednej strony oczekiwań mieszkańców, z drugiej – realizacji założeń uchwalonych dokumentów strategicznych, zakładających gospodarowanie dopuszczalne ekologicznie, pożądane społecznie i uzasadnione ekonomicznie (przytaczany przykład próby przekwalifikowania dużej liczby gruntów rolnych na cele nierolne na obszarach wiejskich w gminie Wieliczka). Jedną z przyczyn takiego stanu jest fakt, iż zagospodarowanie przestrzenne wsi, wpływające na ład przestrzenny badanych obszarów, jest programowane w sposób szablonowy. Świadczą o tym pojawiające się czasem w planach zapisy i rozwiązania przenoszone bez głębszej analizy z wykonanych wcześniej dokumentacji, realizowanych przez wybrane w ofercie publicznej biura planistyczne. Jeżeli zapisy takie nie zostaną w porę wychwycone, ich wprowadzenie mocno utrudnia wdrażanie inwestycji i zniechęca inwestorów lub zmusza ich do poszukiwania rozwiązań omijających miejscowe prawo, a ład w przestrzeni obszarów wiejskich – przy braku właściwej, nadążającej za szybko zachodzącymi zmianami reakcji ze strony władz – jest niszczone.

Pojawia się zatem postulat stosowania kompleksowej analizy korzyści–kosztów w procesach dotyczących zagospodarowania przestrzeni wiejskiej. Niezbędna jest również edukacja lokalnych społeczności w zakresie roli ładu przestrzennego, ze wskazaniem jego wartości dla mieszkańców i rozwoju zrównoważonego, a także mobilizacja i aktywizacja społeczności do udziału w procesach planowania zagospodarowania przestrzennego i rozwoju. Gospodarowanie przestrzenią musi uwzględniać jej wartość ekologiczną, społeczną i ekonomiczną. Wartość ekologiczna środowiska przyrodniczego z jego zasobami i procesami warunkuje możliwości gospodarowania w obszarach wiejskich. Wartość społeczna wiąże się z występowaniem i wykorzystywaniem przestrzeni publicznej i prywatnej, obejmującej wiele

obiektów (m.in. dróg, lasów, szkół, budynków administracji publicznej, obiektów sakralnych, bazy sportowej i rekreacyjnej). Wartość ekonomiczna, warunkowana wartością ekologiczną i społeczną, uwzględnia wartość gruntów oraz określa możliwości zagospodarowania i dostępności inwestycyjnej.

W przypadku badanych obszarów z jednej strony można mówić o nasyceniu terenów pod inwestycje w długiej perspektywie, ale z drugiej strony społeczno-kulturowo-przyrodnicza tkanka wsi może nie przetrwać pod wpływem zachodzących zjawisk ekonomicznych, technologicznych i kulturowych, jest mocno zagrożona, wymaga troski i ochrony. Atrakcyjność wsi polega na jej odmienności, zróżnicowaniu i harmonijnym powiązaniu z przyrodą oraz odpowiednią gospodarką ziemią. Mapa wiejskich obszarów rozwijających się w Polsce będzie się zmieniać w zależności od aktywności ludzkiej, pozwalającej efektywniej i dynamiczniej kreować oblicze tej przestrzeni.

Literatura

- Kondracki J., *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, PWN, Warszawa 1994.
- Ocena wpływu instrumentów polityki spójności oraz wspólnej polityki rolnej na rozwój społeczny i gospodarczy obszarów wiejskich w województwie małopolskim*, red. J. Bański, PAN, IGiPZ, Warszawa 2009.
- Prace planistyczne a konflikty przestrzenne w gminach*, red. P. Śleszyński, J. Solon, „Studia KPZK PAN” 2010, t. CXXX.
- Przestrzenne, ekonomiczne i społeczne problemy scalania i wymiany gruntów*, red. M.W. Wierchowski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2007.
- Urban Atlas 2008*, http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/urban-atlas/poland/pl0031_krakow.zip/at_download/file, dostęp: 10.05.2011.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, DzU 2001, nr 142, poz. 1591.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, DzU 2003, nr 80, poz. 717.

SPATIAL PLANNING OF RURAL AREAS IN THE SUBURBS OF MAŁOPOLSKA: STATE AND CHANGES – THE CASE OF WIELICZKA AND NIEPOŁOMICE

Summary: Changes that take place in rural areas cause conflicts between agriculture, housing, services and industry. The aim of the paper is to analyze the processes of changes and its ground in rural suburban areas. The research has been done in two communes that has both rural and urban character: Niepołomice and Wieliczka. Both are neighborhoods of Cracow and belong to the Cracow Metropolitan area.

Keywords: spatial planning, rural areas, suburban areas.